

מתורתו של צדיק אביר יעקב

משנתו של מרן רבי יעקב אביחצירא זי"ע על דרך הפשט
לקט דרושים ומאמרים, בביאור פשט מצוות התורה וענייני עבודת השי"ת
שנלקטו מכל ספריו הק'

בס"ד, שביעי של פסח תשפ"ה

בית יעקב

יראת יעקב

הקב"ה הכביד על המקטרג שלא יוכל להזיק לישראל

ויסר את אפן מרכבתיו וינהגו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים (יד כ).

אפשר לרמוז, דידוע דסמא"ל הוא המקטרג הגדול של ישראל בכל מקום. והנה סמא"ל גימטריא קל, ושמו שהוא קל מורה עליו שהוא קל להציל את עמו, וקל לרדף אחר ישראל לנקם מהם. וביציאת מצרים נהפך הדבר, ובמקום קל נעשה כבד, ולא יכל לעשות הצלה למצרים ולא לנקם מישראל. וזהו ויסר את אפן, אפן גימטריא סמא"ל, שהוא גימטריא קל, ובמקום קלות שלו נעשה כבד, וזהו וינהגו בכבדת, הפך הקלות. וכיון שראו מצרים כה תפל עליהם אימתה ופחד (להלן טו טז), ואמרו אנוסה מפני ישראל:

(פיתוחי חותם)

הקב"ה הסיר מסמא"ל את כח הקדושה המחיה אותו

או יאמר באפן אחר, דידוע דשם אל המצטרף עם המלאכים שסופם אל הוא החיות שלהם, ובפרט סמא"ל שהוא סטרא אחרא, שהחיות שלו תלויה בשם אל החתום בסוף שמו, הוא החיות שיש בו מצד הקדושה, וכשיוסר ממנו הארת האל שבסופו, נשאר כמת ממש. והנה סמא"ל במלוי גימטריא שפ"ה, כמו שכתב רבי משה זכותא זכרוננו לברכה. והנה סמא"ל, בהסיר אל ממנו נשאר בו ס"מ הם אותיות מס', לומר שנשאר למס ואין בו יכולת. וזהו שאמר ויסר את אפן מרכבתיו, דהינו, שהסיר מסמא"ל האופן המחיה אותו, והוא שם אל המחיה אותו, וכיון שהוסר ממנו האופן שלו שהוא שם אל המחיה אותו, נשאר כבד שאינו יכול לעשות שום פעלה. ודהינו, ס"מ נהפכה למס, וכל מס לשון כבד, כמה דאמרין (זוהר ח"ג קנג) כבד המס, וזהו וינהגו בכבדת. וכיון שידעו מצרים שכך היה, ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים, הנה מצרים גימטריא שפ"ה, הוא חשבון סמא"ל במלוי, וזהו שאמר, כיון שנלחם להם במצרים שהוא סמא"ל, לא נשאר להם כי אם לנוס: (פיתוחי חותם)

בכח מעשיהם וכו' לניסים

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו (טו ב).

בא לרמוז דישאל זכו מצד עצמם, שנתגברו על יצרם ושמרו הברית כראוי, והעיד עליהם ה', שנאמר (ותהלים קכב ד) 'שבטי יה עדות לישראל, ועל ידי זה זכו לכל הנסים הללו, ועל ידי זה נתעלית השכינה, ועל ידי זה נתעלו הניצוצות. וזהו עזי, דהינו, העז שלי שנתגברתי על יצרי, ושבח האל שסייעני, הם גרמו שהיתה לי ישועה, וזהו ויהי לי לישועה. ולפיכך, כיון שעז שלי גרם לי הישועה, זה אלי ואנוהו, אלי הוא השכינה, ואנוהו אעשה לה נוי ועלוי על ידי מעשים טובים. אלהי אבי הם הניצוצות שנטמעו מאדם הראשון [עד] עכשו, וארממנהו, שנתעלו הניצוצות: (פיתוחי חותם)

כשנאלו ישראל נכנעה היד של סטרא אחרא ששלטה בהם

ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים. וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו (י ל-לא).

אפשר לרמוז, דבזמן שסטרא אחרא שולטת, יש לה יד שהיא שולטת בה, כמו שאנו אומרים במוסף של המועדים 'מפני היד שגשתלחה במקדשך'. והיד הזאת היתה שולטת על ישראל במצרים, כמו שנאמר (להלן יח י) 'מתחת יד מצרים, וכיון שזכו ישראל, נפלה יד הסטרא אחרא וגברה יד הקדושה. וזהו ויושע ה' ביום ההוא את ישראל, ודקדק לומר ביום ההוא, לפי שאף על פי שהוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים, מכל מקום לא היתה תשועה שלמה עד שיתבצעו מצרים בים, לפי שעדיין מצרים ורדפים אחריהם, הם והשרים של מעלה, ולא נעשית נקמה כראוי עד הים, וזהו שאמר ויושע ה' ביום ההוא, דהינו זהו גמר התשועה כראוי. מיד מצרים, מאותה יד של סטרא אחרא שהיתה שולטת על ישראל במצרים, עכשו נפלה. וישראל מרב זכותם ראו אפלו נקמה של עליונים בעיניהם, וזהו שאמר וירא ישראל את מצרים מת, 'מצרים' גימטריא סמא"ל במלוי, דהינו, ראו סמא"ל שנפל מגדלתו. ומה שאמר על שפת הים, לפי שסמא"ל בגימטריא שפ"ה, תבוא שפה ותפל בשפה:

כשנפלה יד של סטרא אחרא גברה יד הקדושה

וירא ישראל את היד הגדלה, כיון שנפלה היד של סטרא אחרא וראו ישראל בעיניהם, כמו שכתבנו, ראו גם כן בעיניהם היד הגדולה של הקדושה שעשתה להם נסים הללו. ובכאן נשלמו שלש ידות של הקדושה, שהן יד הגדולה מצד ימין, יד חזקה מצד שמאל, יד הרמה באמצע. וכלן שמשו במצרים: יד החזקה בעת המכות, יד הרמה בשעת יציאתם, כמו שנאמר (לעיל פסוק ח) 'ובני ישראל יצאים ביד רמה', יד הגדולה על שפת הים. וכיון שראו ישראל כל הנפלאות האלה, אפלו הפחיתים שבהם נכנסה בהם יראה גדולה, וזהו שאמר וייראו העם את ה', אפלו 'העם' שאינם כמו ישראל, והכל ויאמינו בה' ובמשה עבדו:

בתחילה נפרע הקב"ה ממרכבת הקליפה ואח"כ מפרעה וחילו

מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף (טו ד). אפשר לרמוז, כמו שידוע דאין הקדוש ברוך הוא נפרע מן התחתונים עד שיפרע מן העליונים תחלה, שנאמר (ישעיה כד כא) 'יפקד ה' על צבא המרום במרום, ואחר כך יעל מלכי האדמה על האדמה'. ואמר בזהר הקדוש (זו"ה שיה"ש טז) דפרעה עשה חילותיו משלשים, כמו סטרא דקלפה דילה שהם משלשים, וסטרא דקלפה גופה רוצה להדמות לקדושה כקוף בפני אדם, ובכל אלה נפרע הקדוש ברוך הוא מהם. וזהו שאמר מרכבת פרעה וחילו שעשה משלשים דומיא דמרכבתו העליונה דקלפה, ירה הקדוש ברוך הוא בים. ומבחר שלשיו, שהם מרכבה דקלפה גופה, טבעו קדם זה בים סוף, שהיא נוקבא דתהומא רבא. ולשון טבעו יוכיח שמשמע לשון קדם, דהיה לו לומר 'טבע בים סוף' כמו שנאמר 'ירה בים', ולכן שנה הדברים כנגד העליונים והתחתונים:

באור יעקב

כתב זאת זכרון בספר

לו כדברים האלה: "אני יעקב אביחצירא, הגעתי אליך לשאל אותך מדוע צערת את בני שהגיע לבקשך הסכמה על ספרי? וכי בחנת אותי ואת אותו הפוסק, כדי שתדע לקבוע מי מאתנו יודע באמת לחקרה של תורה? האם אותו פוסק שם אותך לעורך הדין שלו? ומי אתה בכלל שתחלק על מה שאני כתבתי? יבוא אותו פוסק והוא יחלק עלי. תדע לך כי איני מזיקך כעת לכבוד התורה שיש בה, ואם לא שהיית בן תורה היית רואה מה הייתי עושה לך. מדרך תמיד להיטיב לכל אחד ואחד מן ישראל באשר הוא. אולם, כעת אני מזוהר אותך, שתשמר על עצמך מאוד ותעשה בבקר כדברי בני".

החכם התעורר מחלומו רועד כלו, ומאז לא יכל לשוב ולתת תנומה לעפעפיו. עם שחר שגר את חשבוני תלמידיו שיקראו לרבי אהרן ויביאוהו למעונו, כשהוא לא טועם מאומה עד שיראה את רבי אהרן ויכתב לו הסכמה. השליחים לא ידעו היכן מתאכסן רבי אהרן, ורק לאחר מאמצים מצאו את האכסניה. יצאה אליהם בעלת הבית, וכאשר שמעה את דבריהם הבינה כי דבריה מאמש התקיימו. אז אמרה להם כי רבי אהרן לא ילך עמהם, ולכן יאמרו לרב שהוא יבוא לכאן אל רבי אהרן. ברם, רבי אהרן ששמע את הדין ודברים בחוץ, אמר לבעלת הבית כי לא נאה כדבר הזה, כיון שהרב הזה הוא גדול בתורה, ואם כן עליו ללכת אל הרב.

כאשר הגיע רבי אהרן למעונו של הרב, יצא הרב לקראתו ובקש ממנו מחילה, ואף ספר לו כל מה שארע לו בלילה עם אביו. ואז אמר לו: "לא רק שאני אכתב לך הסכמה, אלא אמליץ לכל הרבנים שיסכימו על הדפסת ספריו של מר אביך". ואכן, כל חכמי ירושלים כתבו הסכמה גלהבת לספרי רבנו, כאשר להסכמה זו צרפו גם חכמי חברון וחכמי טבריה את הסכמותיהם, אשר מעטות את כל ספריו הקדושים של רבנו ז"ע"א.

מלאכת הקדש של הדפסת כתביו של רבנו ז"ע, הטלה בעקר על בנו השני, מרן רבי אהרן ז"ע שהתעסק בכך מתוך מסירות נפש. יספר, בעת שפנה רבי אהרן, לאחד מגדולי רבני ירושלים כדי לבקש את הסכמתו לספריו של רבנו ז"ע, הגיע לפניו כמה מגליונות החבור 'ורו משפטיו ליעקב'. אותו חכם, עין בגליונות כתב היד, ואז תוך כדי עלעול מצא שרבנו חולק בדבריו על אחד מגדולי הפוסקים שבדור הקודם.

משפך, קרא בדחיפות לרבי אהרן, ואמר לו: "מפני תשובה זו, איני מוכן לתת הסכמה לספר, כיון שהוא חולק על פוסק גדול, שבדאי גדול יותר מאביך. באם לא הייתי רואה קדם לכן את התשובה, הייתי חושב לתן לך הסכמה, אבל עתה, מאחר וכבר ראיתי את התשובה הזאת, איני מוכן בשום אופן לתת לך הסכמה". ולא עוד, החכם אף הודיע לרבי אהרן כי לא יניח גם לשאר חכמי ארץ ישראל להעניק הסכמה לספר שכזה.

רבי אהרן יצא מבית הרב הירושלמי עצוב, כמי שעולמו חשך בעדו, ופנה ללכת אל האכסניה בה התאכסן. בהגיע ארוחת הערב לא נגע במאכלים ולא רצה לטעם מאומה. בקשה ממנו בעלת האכסניה שיספר לה מדוע הוא עצוב, אבל הוא סרב, עד שלאחר שהפצירה בו ספר לה. האשה שהפצירה בגדלתו של אביו רבנו ז"ע"א, חיכה ואמרה לרבי אהרן: "האמנם אתה מפחד על מר אביך שהיה איש קדוש וטהור? אולי על עצמך אתה יכול לפחד, אבל לא על מר אביך. תדע לך", הוסיפה, "שאני לא אניח לך מחר לצאת מהבית, עד שיבוא אותו רב לכאן, ויחפש אחריך". דבריה עודדו את רבי אהרן, והוא אכל ושתה בשמחה, ופנה למטתו ללון מתוך אמונה שכדברי האשה כן יהיה.

באותו הלילה, הגיע רבנו במראות הלילה והתגלה לפני אותו חכם, ויאמר

קדושת יעקב

בלשון התרגום נשברות הקליפות

והנה, ידוע כי לשון התרגום משפיל את הסטרא אחרא מאד, וכמבאר בדברי הזהר הקדוש (ח"ב קכט:): קדשתא דא, איהי סלקא בכל סטדין, לעלא ותתא ובכל סטרי מהימנותא, ותברא מנעולין וגושפנקן דפרזלא, וקלפין בישין לאסתלקא יקרא דקדשא בריך הוא על כלא, ואנן בעינן למימר לה בלשנא דסטרא אחרא, ולא תבא בחילא תקיף, אמן יהא שמה רבא מברך, בגין דיתבר חילא דסטרא אחרא, ויסתלק קדשא בריך הוא ביקרה על כלא [קדשה זו אינה כשאר הקדשות שהם משלשים. אבל קדשה זו היא עולה בכל הצדדים, למעלה ולמטה ולכל צדדי האמונה, ושוברת מנעולים וחומות של ברזל וקלפות רעות להעלות את כבוד הקדוש ברוך הוא על הכל, ואנו רוצים לומר אותה בלשון של הצד האחר ולהשיב בכח חזק: אמן יהא שמה רבא מברך, כדי שישתבר כחו של הצד האחר, ויתעלה הקדוש ברוך הוא בכבודו על הכל].

לכן בסיום אמירת השירה אומרים את הפסוק המסים אותה בלשון תרגום, כדי לעשות הרמה גדולה לשכינה ושבך לסטרא אחרא.

במלחמת הקדושה למעלה הוכו המצרים למטה

ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב (טו ו).

כאמור למעלה, בשעת יציאת ישראל ממצרים, העלו עמם את גיצוצות הקדשה שהיו שקועים שם משכבר הימים, ועתה יצאו משליטת הקלפות והתעלו חזרה למקומם.

רבנו ז"ע"א (פיתוחי חותם) מפרש לפי זה, כי 'ימינך ה' – אלו גיצוצות הקדשה שהיו שקועים ביד הסטרא אחרא בזמן גלות מצרים, ועתה משיצאו ישראל משם, 'נאדרי בכח' – נתאזרו כח ונתגברו על כחות השטמא, ומעתה על ידיהם עצמם 'ימינך ה' תרעץ אויב' – כי הם עצמם עשו מלחמה בעליונים ובתחתונים והשתתפו במלחמת הקדשה עם השטמא למעלה, שעל ידה הכו המצרים למטה.

כפילות הפסוק ואמירת התרגום

ה' ימלך לעלם ועד (טו יח).

ביאור טעם המנהג

נהגו ישראל לומר בכל יום ויום את פרשת שירת הים, בסיום 'פסוקי דזמרה' שבתפלת שחרית, ובכך הם מזכירים את חסדי ה' עמם מאז ועד עתה.

רבנו ז"ע"א (פיתוחי חותם) מפרש את טעם המנהג לכפל את הפסוק 'ה' ימלך לעלם ועד', ועוד להוסיף עליו את לשון התרגום: ה' מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמא. טעם כפילות אמירת הפסוק בתפלה, ושלשו באמירת התרגום, יתבאר לפי האמור בדברי רבותינו זכרונם לברכה (פרי עץ חיים שער הוסיפות פ"ו), כי בשירת הים ישנן שמנה עשרה שמות הו"ה, וחשובנן לא ימצא כי אם על דרך זו של אמירת הפסוק שנים מקרא ואחד תרגום.

היה הוזה ויהיה

טעם נוסף לתרגום הפסוק, משום שבלשון הקדש נאמר בלשון עתיד: 'ה' ימלך', ומשמע שעתה אינו מלך חלילה, לכן מדגיש התרגום ואומר כי מלכותו קימת ועומדת, אלא שתתקיים לעולם ולעולמי עולמים, הרומזים להיה הוזה ויהיה.

שבירת הסטרא אחרא בלשון תרגום

טעם שלישי יתבאר, לפי מה שנתפרשה השירה למעלה על ענין נצחון השכינה הקדושה וחילותיה על הסטרא אחרא ובנותיה, ובכל יום ויום באמירת השירה מתחדש עליו השכינה, וממילא נשברת הסטרא אחרא. ובלשון התרגום נשבר מאד כחה של הסטרא אחרא, כפי הידוע שמשמע זה נתקן הקדיש בלשון ארמית, כדי לשבר שלשלאות של ברזל של הקלפות והסטרא אחרא.